

Janez Šumrada, Adrijan Kopitar, **Kranjski Janezi, Napoleonovi soldati. Francoski vojaški nabor v ilirski provinci Kranjski, 1812-1813**. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2018, 496 str.

Janez Šumrada in Adrijan Kopitar sta se sedaj podpisala že pod tretjo hevristično študijo o Ilirskih provincah. Prvo je leta 2005 izdal Hrvatski državni arhiv, 1072 strani obsegajoč vodič z naslovom Napoleon: njegova uprava ob Vzhodnem Jadranu in na ozemlju Vzhodnih Alp 1806-1814, v katerem so poleg obeh glavnih urednikov Šumrade in Kopitarja sodelovali še člani redakcije iz Francije, Hrvaške, Črne gore, Italije in Avstrije. Arhivski fondi so predstavljeni glede na nahajališča v slovenskem, hrvaškem, srbskem, italijanskem, francoskem in nemškem jeziku. Založba ZRC SAZU je leta 2012 izdala zemljevid Ilirskih provinc iz leta 1812 v uredništvu Janeza Šumrade in Milana Orožna Adamiča ter Petra Gašparića. Med pisci člankov so bili še Josip Kolenović, Adrijan Kopitar, Ornata Tedin in Renata Solin. Previde v francoščino je opravila Florence Gacoin-Marks, ki je prevedla tudi slovenske tekste v francoščino v knjigi *Kranjski Janezi*, ki so izšli dvojezično.

Avtorja v uvodu poudarjata, da je bila priprava dela kar dolgotrajna in mukotrpna. Šumrada sicer ne omenja, da že vrsto let ni več poklicni raziskovalec in je to raziskovanje opravljal v prostem času in je bilo delo zato daljše.

V knjigi je obdelanih 6382 vojaških obveznikov iz nabora na Kranjskem v letu 1812-1813. Vnos v računalniški program je v glavnem opravil Kopitar in del tega gradiva že objavil v razpravi o nabornikih v kantonu Postojna v zborniku *Vojaki iz slovenskega prostora na tujih tleh v preteklosti*, Ljubljana 2011.

Tukaj pa je sestavni del publikacije še disk s skeniranim gradivom celotnega glavnega seznama nabora, seveda s pripomočki za uporabo. Delo je razdeljeno na osem poglavij, štiri je napisal Šumrada, dve Kopitar, dve pa sta napisala oba. Na koncu knjige so še štiri strani virov in literature ter seznam kratic.

Napoleonova vojaška organizacija na Vzhodnem Jadranu se je začela z mirom v Bratislavi in 1. maja 1806 je bilo ozemlje beneške Istre vključeno v Italijansko kraljestvo in v vojaškem pogledu razdeljeno na dve vojaški okrožji. Za območje Kopra, Pirana in Buzeta je bil ustanovljen Istrski bataljon, ki je v polni sestavi štel 729 mož, ki so bili nabrani po francoskem naborniškem sistemu v starostni skupini od 18 do 30 let. Ta bataljon je sodeloval v operacijah na Tirolskem, jeseni 1809 pa je bil razformiran, moštvo pa porazdeljeno v 1. in 2. lahki pehotni polk italijanske armade. Sredi novembra 1810 je za Ilirske province Napoleon ustanovil Ilirski

polk, ki naj bi štel okrog 4.000 moških, ki bi prišli iz postojnskega, ljubljanskega, novomeškega, goriškega in beljaškega okrožja, ter Civilne Hrvaške, Trsta, Reke in Istre. Konskripcija naj bi potekala tako kot pod avstrijsko vladavino.

Prva francoska konskripcija se je relativno hitro odvijala februarja 1811, vendar pa vsaj na Kranjskem nabor ni potekal gladko in okrog 500 fantov je zbežalo v Celovec, še več pa jih je pobegnilo v gozdove in se tam skrivalo pred naborniškimi komisijami. Ceni se, da je pred naborom pobegnilo okrog 11.000 mladih moških in tako ni bilo mogoče zbrati zahtevanega števila rekrutov, torej 4.000 moških. Pa tudi od zbranih jih je nekaj pobegnilo. Ker oblasti niso sporočile, da nameravajo vpoklicati le 4.000 moških, so prebivalci mislili, da bodo odpeljani vsi moški brez izjeme. Zaradi velikih izgub na ruski fronti so se v vsem francoskem cesarstvu jeseni in pozimi 1812 začeli novi nabori. Odlok za nabor v Ilirskih provincah je izšel 6. oktobra 1812, rekrutiranih naj bi bilo 3.000 vojaških obveznikov, od tega 1.100 na Kranjskem, kar je pomenilo le 0,3% celotnega prebivalstva Kranjske. Intendant za Kranjsko je razglasil, da morajo poddelegati osebno voditi postopke v svojih distriktih, preveriti, popraviti in dopolniti abecedne sezname vojaških obveznikov po občinah, sestaviti liste za žrebanje in opraviti pregled nabornikov, kar mora biti končano do 31. oktobra 1812. Izžrebani obvezniki so lahko predlagali nadomestnega, ki je moral biti robustne postave, visok pet čevljev in en palec ali 1.649 metra, brez vidnih znakov pohabljenosti, ni smel biti kaznovan za več kot mesec dni zapora in ne predhodno obsojen zaradi dezerterstva.

Na francoskem ozemlju je bilo še po ustanovitvi Ilirskih provinc na stotine avstrijskih vojnih ujetnikov, nekateri med njimi so želeli vstopiti v francosko vojaško službo. Napoleon je 16. novembra 1810 ustanovil ilirski polk, ki je bil sestavljen iz 4 bojnih bataljonov s po šestimi četami, ter petega rezervnega bataljona s 4 četami. Polk je bil organiziran kot lahki pehotni polk. Organizacijsko jedro sta sestavljala že januarja 1810 ustanovljena 1. in 2. ilirski bataljon (prvi ustanovljen v burgundskem Doleu, drugi v Besançonu). Za matično vojašnico ilirskega polka je bila določena Alessandria v Piemontu. Ilirski polk ni bil nikoli vključen v sestav Ilirske armade in je deloval izključno zunaj Francije. V glavnem se je vključeval v sestav Velike armade. Rekrutacijska področja so bile Ilirske province brez Dalmacije, torej Kranjska, Koroška, Istra in Civilna Hrvaška. Polk je bil pred odhodom na vojaške akcije nastanjen v Torinu, od koder je 30. decembra 1811 krenil v Besançon in proti Strasbourgu. Štel je okrog 3.000 moških, precej je bilo hospitaliziranih. Dodeljena mu je bila tudi topniška četa. Polk je pot vodila v Mainz, preko Saške v Poznanj in 27. julija 1812 je doživel svoj ognjeni krst pri Ostrovnem. Takrat je štel še 2.500 moških. Na vsej poti se je soočal z dezerterstvom. Polk se je ustavil v Smolensku, bil je pri prehodu čez Berezino. Število žrtev med navadnimi vojaki ni znano, pač pa podatek, da je imel 1. januarja 1813 le še 12 oficirjev. Od januarja 1813 so iz Torina začeli prihajati novi vpoklicanci in jih je bilo marca že 1.800. Polk se je udeležil tudi bitke pri Leipzigu. Novembra 1813 je bil razpuščen in je štel le še 85 vojakov in 16 oficirjev, na poti v Mainz se jim je pridružilo še 164 vojakov in 3 oficirji. Nazadnje se je v notranjost Francije napotilo 223 vojakov in 7 oficirjev.

Med letoma 1811 in 1813 je v vojaških spopadih padlo 28 častnikov Ilirskega polka, 9 jih je umrlo za posledicami ran, 43 je bilo ranjenih. Leta 1811 je bilo med 51 častniki 32 s področja Ilirskih provinc in kar 28 jih je že služilo v avstrijski vojski. Med njimi je bilo tudi nekaj Slovencev: 2 stotnika, 5 poročnikov in 1 narednik.

Historiatu Ilirskega polka sledi natančen opis naborniških knjig, bile so štiri, s seznami vseh nabornikov. V vsaki knjigi je 26 vpisnih stolpcev, v enem obrazcu na dveh straneh pa je prostora za 16 nabornikov.

V naslednjem poglavju je v razpredelnicah pregled zadnjega nabora. Prva razpredelnica je o višini nabornikov in nadomestnih vojakov, ki pokaže, da je bilo vpisanih 6.382 rekrutov, od tega 3.912 z vpisanimi višinami in 2.470 z neopisanimi. Povprečna višina je bila 165 cm, najvišja 199, najnižja pa 149,5 cm. Trije naborniki so bili manjši od metra, nesposobnih za vojaško službo je bilo 63, začasno nesposobnih pa 74 nabornikov.

Za kranjskega nabornika iz Ilirskih provinc v tem času bi statistično lahko označili, da je bil rojen leta 1791, ime mu je bilo Franc, pisal se je Novak. Očetu je bilo ime Matevž, materi Marija. Visok je bil 165 cm, bil je kostanjevih las in obrvi, pokritega čela, srednjevelikih ust in nosu, podolgovatega kozavega obraza, okrogle brade, blede polti in sivih oči. Med posebnimi znamenji nabornikov je bilo največ črnih koz (1739 od 2408), zato so Francozi začeli uvajati cepljenje. Drugi posebni znaki so bili še brazgotine, pege in druga različna znamenja. Med poklici je bilo največ kmetov (4.463 od 6.392), 104 so bili hlapci, manj kot 100 pa vojakov, služabnikov, čevljarjev in krojačev.

Od 6.382 vpisanih nabornikov jih je bilo v Genovo napotenih le 906, tja pa jih je prispelo le še 717, nekateri so se uprli, drugi so pobegnili. Za upornike je bilo proglašanih 718, največ v kantonu Kranj, obsojenih upornišтва pa 48 mož.

Največ težav so imeli naborniki z nogami (163), v glavnem zaradi šepavosti in pokvečenosti. Temu sledijo težave z očmi (brez enega očesa, slepota, glavkom). Na tretjem mestu so bile poškodbe rok, največ je manjkal prst ali več, ostale obolenosti so bile še golša, božjast, kila in slaboumnost. Če za primer vzamemo kanton Radovljico, ki mi je najbližji, je bilo največ primerov golše (1 zelo velika in 5 velikih), 3 šepavosti, 2 hrbtni grbavosti in pokvečenost nog in še en primer atrofije spodnjih okončin, desnega kazalca, gnojenje v golenici, gnojne bule na nogi, deformacija obeh nog, iznakaženost spodnjih okončin, kostna gniloba na nogi, krajša desna noga, nasilna blaznost, velika dimeljska kila, pokvečenost noge, rahitis, rak na epigastru, hrbtna in sprednja grbavost, šibka konstitucija in kratkovidnost.

Najobsežnejše poglavje nosi naslov Statistične tabele po distriktih in kantonih (str. 227-418), ki ga je prispeval Adrijan Kopitar. Kaj vse vsebuje, bom prikazal na primeru kantona Radovljica, kjer je naborni seznam obsegal 450 mož, od njih je bil le eden nadomestni vojak. Nabornikom je bilo najpogostejše ime Janez (57), očetu Matevž (48) in materi Marija (134), kraj rojstva nabornika so bile presenetljivo Zagorice (87) (ne Zagorica kot je v seznamu) pri Bledu, kar je morda skupni zbir za Bled, katerega ena od vasi so Zagorice. Najmlajši nabornik je bil rojen konec decembra 1791, najstarejši pa konec julija 1783. Najbolj pogosto prebivališče je bila Kropa (51 nabornikov), pri čemer jih pa več kot polovica prebivališča ni na-

pisalo (253). Nekaj krajevnih ime je ostalo nerazrešenih (Auerburg, Aufaiburg, Dochlaceni, Jaska, Klamena, Klibitz, Kumpe, Lemberg, Paschtsch, Slop, Vatsen). Med 116 izmerjenimi naborniki je bil najvišji z 178,5 cm, najnižji pa je meril le 140 cm, povprečno so merili 165 cm. Posebna znamenja so bila takšna, kot sem jih že omenil, znamenja pa je imelo 41 nabornikov, torej manj kot 10%. Po poklicu je bilo največ kmetov (301), 14 je bilo hlapcev, 12 vojakov, 10 čevljarjev, 11 krojačev, 8 študentov, 6 uradnikov, 6 tkalcev, ostalih poklicev pa je bilo le po eden ali dva. Med 172 odsotnimi od naborna je bila večina različno dolgo odsotnih, tudi do 15 let. Bili so v vojski ali sicer v tujini, med vpisanimi pa je bil tudi nekdo, ki je bil že 18 let mrtev. Med 370 zaradi odsotnosti izpisanih je bilo 106 takšnih, ki so odšli že pred prihodom Francozov, 11 jih je bilo v Ilirskem polku, 47 proglašanih za upornike, 44 poročenih pred letom 1812. Seznam priimkov nabornikov je na straneh 420-492 pripravil Janez Šumrada, ki je najprej opisal kako je ta seznam pripravil, s kakšnimi težavami se je srečeval in da nekaterih ni bilo mogoče niti s sodobnimi vzporednicami identificirati in so ostali v izvirnem zapisu in narekovajih. Najpogostejši priimek je bil Novak (15), njemu sledijo še danes najpogostejši (Vidmar, Turk, Rozman po 10, Tomšič, Božič, Černe, Kastelic, Petrič po 8).

Skoraj 6.500 podatkov o nabornikih na drugem naboru za Napoleonovo armado na Kranjskem nam v svojih rubrikah daje pomembne in zanimive podatke, ki bodo zanimivi ne le za zgodovinarje, pač pa tudi za geografe, slaviste, antropologe, sociologe, rodoslovce in zgodovinarje medicine. Za podrobnejše raziskovanje posameznega kraja ali naselja in oseb bo seveda treba uporabiti priloženi disk, kar ne bo enostavno za tiste, ki niso izvedeni in izkušeni v branju stare pisave in ki ne obvladajo francoščine. Vsekakor pa delo predstavlja pomemben prispevek v raziskovanju naših krajev v času Ilirskih provinc.

Franc Rozman